

“KUNTUG‘MISH” DOSTONI YUZASIDAN MULOHAZALAR

Unarova Dilafruz Abdimajit qizi

SamDCHTI akademik litseyi ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

E-mail: dilafruzunarova1@gmail.com

***Annotatsiya.** Ushbu maqolada folklor dostonlarining amaliy ahamiyati tahlil va talqin etilgan. Maqola uchun asos bo'lgan “Kuntug‘mish” dostonining qahramonlari va ushbu obrazlarga to'xtalib o'tilgan. Ilmiy maqolada dostonning Ergash Jumanbulbul o'g'li varianti tomonidan kuylangani asos qilib olinadi. Shu bilan birgalikda maqolani yoritishda ko'plab ilmiy adabiyotlar va jurnallardagi ma'lumotlardan foydalanildi. Maqolaning dolzarbligi, turli xil xalqona obrazlarning xalq eposlaridagi quvvati, ularning ta'sirini yoritib berishdir.*

***Аннотация.** В данной статье проанализировано и истолковано практическое значение фольклорных эпосов. В основу статьи легли герои эпоса “Кунтугмийи” и затронуты эти образы. В научной статье за основу берется тот факт, что эпос воспет следующим вариантом сына Джуманбула. При этом в освещении статьи использовалась информация из многих научных изданий и журналов. Актуальность статьи заключается в том, чтобы осветить силу различных народных образов в народных эпосах, их влияние.*

***Annotation.** This article analyzes and interprets the practical significance of folklore epics. The heroes of the saga “Kuntugmish”, which became the basis for the article, and these images are touched upon. In the scientific article, the following of the epic is taken as a basis, sung by the variant of the son of Jumanbulbul. Together with this, information from many scientific literature and magazines was used to cover the article. The relevance of the article, the power of various folk images in folk epics, is to illuminate their influence.*

Kalit so'zlar: “Kuntug‘mish” dostoni o‘rganish masalalari, Xolbeka, Kuntug‘mish, Xolmo‘min, Qosim, Avliyoyi Qoraxon, Azbarxo‘ja obrazlari tahlili, “tush motivi”ining dostonidagi ahamiyati, Mohiboy va Gurkiboy obrazlarining taqdiri.

Ключевые слова: вопросы изучения эпоса “Кунтугмыш”, анализ образов Холбека, Кунтугмыша, Холмумина, Касыма, Святого Карахана, Азбарходжи, значение “мотива сна” в эпосе, судьба образов Мохибоя и Гуркибоя.

Keywords: issues of studying the epic “Kuntugmish”, analysis of the images of Kholbeka, Kuntugmish, Kholmamin, Kasim, St. Karakhan, Azbarkhoja, the significance of the “dream motif” in the saga, the fate of the images of Mohiboy and Gurkiboy.

O‘zbek dostonchiligining qahramonlik eposi va jangnomalardan keyingi yangi taraqqiyot bosqichi–romantik dostonlar qadimgi davrning ijtimoiy-siyosiy munosabatlari bilan bog‘liq bo‘lib, ularning mohiyatini sevgi mojarolari, qo‘rqinchli sarguzashtlar, ertakka xos fantastik voqealar, shu bilan birga hayotiy hodisalar tasviri belgilaydi. Ko‘tarinki ishq tuyg‘ulari, ya’ni ularda ulug‘vor sevgi romantikasi bilan unga erishish yo‘lidagi fantastik sarguzashtlar qahramonligi birlashib, chatishib, chirmashib ketgan. Sof ishqiy-romanik dostoni bo‘lmish “Kuntug‘mish” dostoni boshqa dostonlardan o‘zining mavzu va mohiyati bilan alohida ajralib turadi. Baxshilar tomonidan bu dostonning ko‘plab versiyalari kuylangan bo‘lishiga qaramay, Ergash Jumanbulbul o‘g‘li kuylagan varianti muvaffaqiyatli chiqqan. Bizning ilmiy maqolamiz uchun asos qilib ham aynan shu baxshi ijodida kuylangan varianti tanlab olindi. Chunki bu variant tasviriy vositalarga boyligi, badiiy o‘xshatmalardan mohirona foydalanganligi bilan dostonning boshqa variantidan yaqqol ajralib turadi. Bunga sabab bevosita baxshining mahoratili ekanligidan ham darak beradi. Doston markazida adolatsiz zulm davri natijasida aziyat chekkan oshiqlar, tuban kimsalar tomonidan bir-biridan ajratilgan egiz farzandlar taqdiri turadi. Ularning atrofini o‘rab olgan muhit bizga oldingi davrni, o‘sha paytdagi aholining hukmron tabaqa tomonidan ayovsiz ezilganidan xabar beradi. Bu holatlar Ergash Jumanbulbul variantida o‘zining realligi, ifodaning konkretligi bilan

ajralib turadi. Bu doston dastlab Buyuk Karimov tomonidan nashrga tayyorlanib, Hodi Zarifning so'zboshisi bilan chop etildi, so'ng Hodi Zarif tomonidan nisbatan to'la nashri amalga oshirildi. Dostonning boshqa variantlaridan Bekmurod Jo'raboy o'g'li nusxasi Z.Husainova tomonidan nashrga tayyorlanib M.Saidov so'zboshisi bilan bosilgan. "Kuntug'mish" dostonining birinchi tadqiqotchisi H.T.Zarifov bu va shunga o'xshash bir qator tarixiy fakt va afsonalarni qiyosiy tahlil etib, shunday xulosaga kelgan edi: "Ba'zi tarixiy va jug'rofiy faktlar, qadim naqlar bilan "Kuntug'mish" dostoni ma'lum darajada yaqinlashadi va ayrim detallarda birlashadi. Kuntug'mish" dostoni bizga yetib kelgan holda badiiy barkamol, kompozitsion pishiq, ishqiy-romanik dostonlarning eng yetugi hisoblanadi. Unda ishq, muhabbat, vafo va oila masalalari ijtimoiy hayot hodisalari bilan mahkam holda tasvirlanadi. Dostonda tilga olinayotgan Xolbeka, Kuntug'mish obrazlari boshqa romanik ruhida yozilgan dostonlarda tasvirlangan qahramonlardan, o'zining qa'tiyatligi, maqsadi yo'lida hech nimadan qaytmas o'jarligi bilan farqlanib turishi e'tiborimizni tortadi.

Romantik dostonlarining boshqa turkum dostonlaridan farqi ham ularning ishqiy sarguzasht tasvirlari bilan yo'g'irilgandir. Ayrim hollarda esa, ularda qahramonlik obrazlariga hos tasvirlarni ham uchratasiz. Kuntug'mish dostonida bir epizodik tasvir borki, bu yerda Xolbekaning ruhiyatidagi qahr-g'azabni ifodalanishi aks etadi. Bazzoz qiyofasida kelgan Kuntug'mishni kimligini aniqlash maqsadida yuborgan kanizlari orasida bir Chaqqoni bor edi. U to'rani ko'rib, aqli hushi shoshilib, o'z nomi bilan Chaqqon emasmi Xolbekaga bo'rttirib ta'rif etib, o'z hayotining zomini bo'ladi:

"Kokilingning bandin tuygin, buvushim,
Yarashiqqa turli kiygin, buvushim,
Bir ta'rif aylayin, kuygin, buvushim,
Meni desang, shuni suygin, buvushim.

Xolbeka oyimning qahri kelib, ilonday zahri kelib:- Men senga mata olib kel desam, sen menga er topib kelar ekansan. Mencha bo'ldiyu, bo ziyodaham qoldimi? - deb qahri bilan Chaqqonga bir changal solib, qirq zinalik ko'shkidan siltab otib yubordi. Bechora Chaqqon yerga tushgancha bo'lak bo'lakbo'lib ketdi." Keltirilgan parchadan Chaqqonning naqadar shoshqaloq, befahm kanizligi ifodalangan bo'lsa, Xolbekaning

ham malikalarga xos qahrga ekanligini e'tiborga olgan joiz. Xolbeka yuqorida tilga olinayotgan yigit ayni tushida ko'rgan yigitligini, u bilan birga chiltonlar orqali nikohlanganini bilsada, buni tan olmaslikka harakat qiladi. Keyingi gal esa Bahragul kanizini borib bazzozni kimligini bilib kelishga yuboradi. Bahragul Chaqqondan farqli o'laroq, fahm-farosatli, buvishini ko'ngliga yo'l topa oladigan kanizlardan bo'lib, Xolbekaga manzur keladigan maslahatni bera oladi:

“Shonaman zulflari toblab o'rayik,
Har ish bo'lsa yaratgandan ko'rayik,
Bazzoz bilan sening ishing bo'Mmasin,
Ko'shkidan hovliga qaytib borayik,
Shu bazzozni olib borib oldingga,
Ahvolini o'zidan, buvum, so'rayik.

Xolbeka oyim: - Yaxshi maslahat berding, - deb sirini ichida po'shida qildi”. Qanchalik qalbidagi tuyg'usini yashirishga urinmasin Xolbekaning bu sir tutishlari Kuntug'mishni ko'rgach zoe ketadi: “Qizlarga tayin qildiki: - Shu odam eshikdan kelsa, bittang joy bersang, yo o'ringdan tursang, o'ldiraman, - dedi. Shu vaqtda to'ra borib qoldi: - Assalomu alaykum, - deb eshikdan kirib bordi. To'rani ko'rgandan, Xolbeka oyim joyidan irg'ib turib: - Va alaykum assalom, to'rga o'ting, - deb o'zi poygaga yugurib o'tganini bilmay qoldi. Xolbeka turib edi, qirqin qiz gurullab bari joyidan turdi.” Kuntug'mish ham oddiy yigit emas ediki, Xolbeka o'z hislarini yashirib, o'z so'zida tura olsa. Endilikda nard o'yinida Xolbekaning o'yinni boy berishi, qahramonlarning o'zaro bir-biriga yetishishiga sabab bo'ladi. Lekin, asosiy sinov Xolbeka va uning yori uchun endi boshlanadi.

Shuningdek, asarda Xolbeka ayni balog'at yoshida, uning chiroyini eshitib kelgan qanchadan qancha shahzodalar uning shartini bajara olmay qilichdan o'tganligi voqeasi keltirib o'tiladi.

Umuman, “Kuntug'mish” dostonidagi Xolbeka, Gurkiboy, Mohiboylarning harakatlaridan qahramonlik belgilari mavjud. Gurkiboyning ukase uchun o'z jonini fido qilishi qahramonlikning ko'rinishlaridan biri hisoblanadi.

Xulosa o'rnida ta'kidlash lozimki, Xolbeka butun doston davomida aql-farosat

bobida, go'zallikda, mehr-muhabbatda tengsiz ayol siymosini yaratadi. Qahramonning boshiga qanchalik og'ir sinovlar tushmasin, umidsizlikka berilmay doston yakunida yana o'z oilasini birlashtira oladi. Xolbeka obrazi romanik eposdagi xotin-qizlar obrazining eng go'zal namunasi hisoblanadi. Chunki, u boshqa romanik eposlardagi ayollar singari pari sifatida yoki fantastik ko'rinishda emas, oddiy ayol sifatida reallikka asos bo'la oladigan holda nomayon bo'ladi. Xolbeka obrazi qalban ma'shuqalikdan onalikkacha bo'lgan mashaqqatli ma'naviy yo'lni bosib o'tgan ayol bo'lib gavdalanadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

- 1.Kuntug'mish.G'.G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti.T.1975.
- 2.Bulbul taronalari.1-tom.171-342-betlar. Xolbeka.T.1967.
- 3.To'ra Mirzayev.Xalq baxshilarining epik repertuari.O'zbekiston SSSR "Fan" nashriyoti.T-1979.121-b.
- 4.G'olima Musina.Turonning alp qizlari: (bade'a) – T.Yozuvchi. 1997. B-67.
- 5.Jabbor Eshonqul.Folklor obraz va talqin. Qarshi."Nasaf"nashriyoti.1999-y.112-b
- 6.To'ra Mirzayev.Xalq baxshilarining epik repertuari.O'zbekiston SSSR "Fan" nashriyoti.T-1979.98-b.
- 7.Ergash Jumanbulbul o'g'li varianti.Kuntug'mish.T,1949.
- 8.Bulbul taronalari.1-tom.171-342-betlar. Xolbeka.T.1967.
- 9.To'ra Mirzayev.Xalq baxshilarining epik repertuari.O'zbekiston SSSR "Fan" nashriyoti.T-1979.121-b.
- 10.To'ra Mirzayev.Xalq baxshilarining epik repertuari.O'zbekiston SSSR "Fan" nashriyoti.T-1979.124-b.
- 11.Kuntug'mish.G'.G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti.T.1975.134-b
- 12.Yuqoridagi asar.134-b.
- 13.Jabbor Eshonqul.Folklor obraz va talqin. Qarshi. "Nasaf"nashriyoti.1999-y. – B-112.
- 14.Kuntug'mish.G'.G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti.T.1975. – b-